

Partint del que s'ha exposat en l'explicació metodològica, al llarg de l'exposició detallada dels resultats de cadascuna de les hipòtesis del treball, i de l'anàlisi comparativa amb els resultats d'altres treballs realitzats en l'àmbit europeu i internacional, s'han anat presentant les següents conclusions.

Diversos agents socialitzadors, com ara l'escola, els mitjans de comunicació, la família, o l'entorn, intervenen i influeixen en la formació de les identitats dels adolescents; tot i que amb diferents intensitats i en nivells identitaris diversos.

L'escola posseeix un important poder d'influència, primerament perquè es tracta de la principal font d'informació d'Europa que reben els adolescents. Tal com s'ha demostrat en apartats anteriors i en els resultats d'altres estudis (Eurobaròmetres 1982; 1989; 1990; 1997; 2001; Convery, 1997; i Prats, 2001), a més coneixements d'Europa, els adolescents mostren posseir també millors expectatives de la Unió (v. taula 21, pàgina 157), i en conseqüència, un grau superior d'identitat europea (v. taula 22, pàgina 163).

En segon lloc, l'escola també ostenta aquest poder d'influència en la construcció de la identitat europea dels adolescents degut a la seva funció en l'ensenyament de la ciutadania europea i la DEE. Els resultats d'aquest estudi i d'altres realitzats amb anterioritat (Hahn, 1998; Torney-Purta, Lehmann, Oswald and Schulz, 2001; i Chamberlin 2003) demostren que el foment de la ciutadania europea en l'escola és un factor clau perquè els joves s'impliquin més en els assumptes comunitaris, resultin més participatius políticament, i se sentin més europeus (v. taula 28, pàgina 198). D'altra banda, s'ha pogut demostrar que els adolescents amb índexs de ciutadania més elevats, els més cívics i participatius, també són els que posseeixen nivells d'identitat més elevats. Són els que se senten més europeus, més catalans i més espanyols (v. taules 29 i 30, pàgina 199).

Finalment, l'escola també influeix en la formació de la identitat europea entre els adolescents a través de la creació i el foment dels programes d'intercanvis escolars. Com s'ha comprovat en aquest estudi i en altres anteriors (Halocha, 1995; Convery, 1997; i Prats, 2001), tot i que els joves semblen no ser gaire conscients de la influència que els coneixements experiencials els aporten, tal com els viatges, els adolescents que han visitat

més països europeus, posseeixen més coneixements d'Europa (v. taula 24, pàgina 172). A més, els intercanvis escolars ben planificats i curosament implementats, obtenen resultats en el foment de la identitat europea entre els adolescents (Mencía, 1996).

Però la funció de l'escola en aquests tres àmbits esmentats (com a font d'informació i de coneixements d'Europa, en l'ensenyament de la ciutadania europea i la DEE, i com a creadora dels programes d'intercanvis escolars) no sempre és igual de fructífera en el foment de la identitat europea. Aquestes funcions requereixen d'unes certes condicions. Tal com demostren les respostes a les entrevistes realitzades, l'ensenyament tant de qualsevol tema d'Europa com de la ciutadania europea, cal que es desenvolupi en un ambient democràtic, on existeixi llibertat perquè els alumnes es posicionin respecte als temes controvertits, els professors s'involucrin i ensenyin democràticament, i l'ambient de les aules sigui obert. No només es tracta d'ensenyar els fets bàsics de la UE, les seves institucions governamentals i els principis constitucionals; sinó que cal desenvolupar certes capacitats en els estudiants, com ara la capacitat de debat, d'argumentació, de resoldre conflictes i d'assumir responsabilitats. És totalment necessari inculcar hàbits, virtuts i identitats.

Igualment, els intercanvis escolars han d'estar ben plantejats perquè fomentin la identitat europea entre els adolescents. Està demostrat que l'eficàcia formativa i identificativa dels intercanvis està en funció de projectes ben organitzats i curosament implementats. L'objectiu essencial del viatge no ha de ser només educatiu, sinó que ha de consistir en conèixer, entendre i valorar millor la realitat geogràfica i cultural del país que es visita, així com establir relacions personals que facilitin comportaments amistosos, de solidaritat i de cooperació entre els europeus (v. conclusions de la hipòtesi 3, pàgina 175).

La realitat demostra que encara existeixen moltes mancances en el sistema educatiu respecte a la seva labor en el foment de la identitat i la ciutadania europees. D'entrada, no existeix una cooperació important comunitària en temes educatius. Per una banda, s'ha realitzat un intent, més formal que real, en el foment de la DEE; però per altra banda, encara existeix un cert temor a què la UE suplanti les accions dels països membres en l'àmbit educatiu. Per això, les accions de la UE són complementàries i subsidiàries dels sistemes educatius dels diferents Estats membres. El desenvolupament de la política educativa en la UE fins l'actualitat ha estat lenta i poc consistent, mancada d'efectivitat i vinculació per als

diferents Estats. L'avenç en la DEE ha resultat pràcticament inexistent. Els currículums nacionals són oberts i flexibles; poc exigents respecte als coneixements d'Europa i de ciutadania europea, que són realment mínims: informació bàsica d'Europa, països que formen la Unió i quan es va crear. Tot això fa que els adolescents no se sentin satisfets amb els coneixements que reben i posseeixen d'Europa (v. respostes dels adolescents en les entrevistes en profunditat, pàgines 137 i 138).

Malgrat aquestes mancances expressades, l'escola és un important factor influenciador en la formació de la identitat europea entre els adolescents. A més, el seu potencial és molt ampli i encara queda molt camí per recórrer en l'ensenyament de la DEE i el foment de la identitat europea. Tanmateix, cal matisar que la seva influència s'ubica en un segon nivell identitari.

S'ha demostrat que la família, i en segon lloc l'entorn (referint-nos a l'ambient social i ideològic del barri o de la zona on conviuen els joves, així com del grup d'iguals), són els dos factors que més influeixen en la formació de la identitat primària dels adolescents. La influència de la família, i més concretament dels pares, és clau en aquesta escomesa. Molts joves adquireixen les identitats paternes o maternes, altres les adopten tan sols en part, però molt difícilment rebutgen el seu llegat, perquè es consideraria renunciar a les pròpies arrels. Es tracta d'uns sentiments d'identitat profunds, que es van influïnt de generació en generació, basats en unes arrels comunitàries, en quelcom compartit, en una convivència comuna (veure les respostes dels adolescents en les entrevistes en profunditat, hipòtesi 8, pàgines 256 i 257).

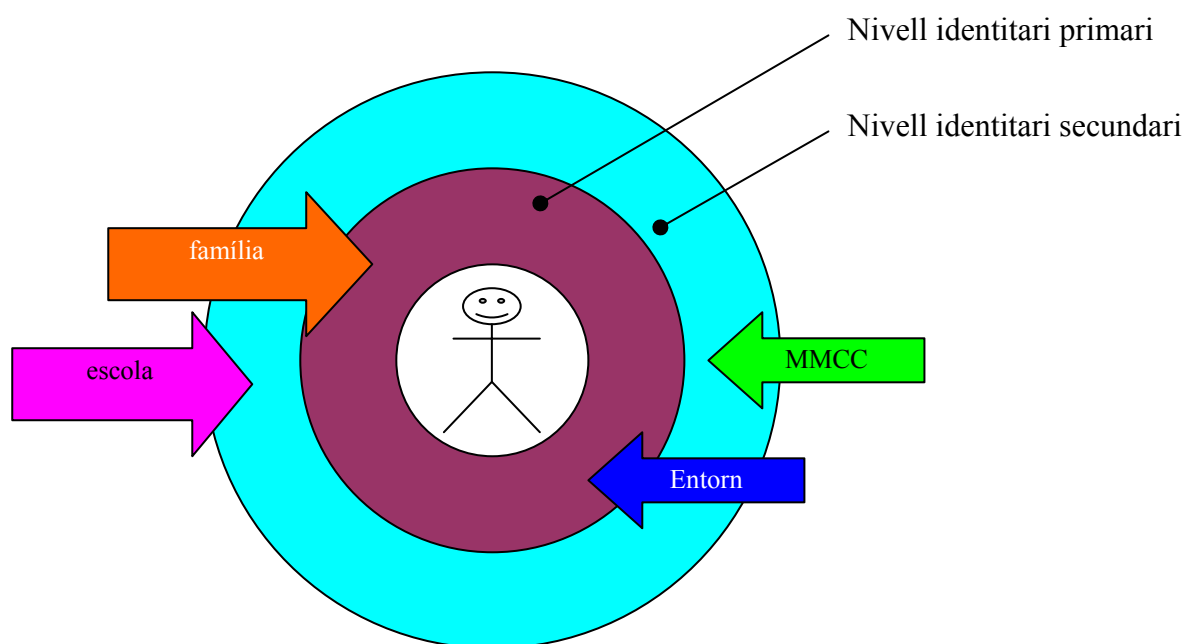
L'entorn influeix igualment en la formació de les identitats primàries, tot i que en menor grau. És l'influx de la identitat imperant en l'entorn en el qual viuen, es relacionen i es desenvolupen els adolescents, que afecta a un nivell profund de la identitat, basada en unes arrels comunitàries, en un vincle d'unió i acceptació, i un passat comú (veure les respostes dels adolescents en les entrevistes en profunditat, hipòtesi 8, pàgines 257 i 258).

Un cop analitzats detalladament els resultats de totes les hipòtesis que pretenen donar resposta a la qüestió inicial del treball, presentem a nivell global unes conclusions generals que, al sintetitzar-les, expressem amb un model que representa gràficament com es va integrant la identitat europea dins de l'entramat identitari adolescent (veure en els gràfics següents).

El nostre model d'integració de la identitat europea en l'entramat identitari dels adolescents.

A partir dels estudis sociològics que ens senyalen dos nivells de socialització, primària i secundària, considerem que existeixen dos nivells identitaris bàsics dins els quals s'estructuren les múltiples identitats que posseeixen els individus (Veure gràfic 17). En el primer nivell, el més profund i identificatiu, se situaria la identitat primària. Aquest primer nivell sol ser ocupat per una única identitat, encara que existeix alguna excepció d'adolescents amb dues identitats bàsiques. En aquest primer nivell identitari influeixen principalment dos agents: la família en primer lloc, i l'entorn en segon.

Gràfic 17. Agents socialitzadors i nivells identitaris.

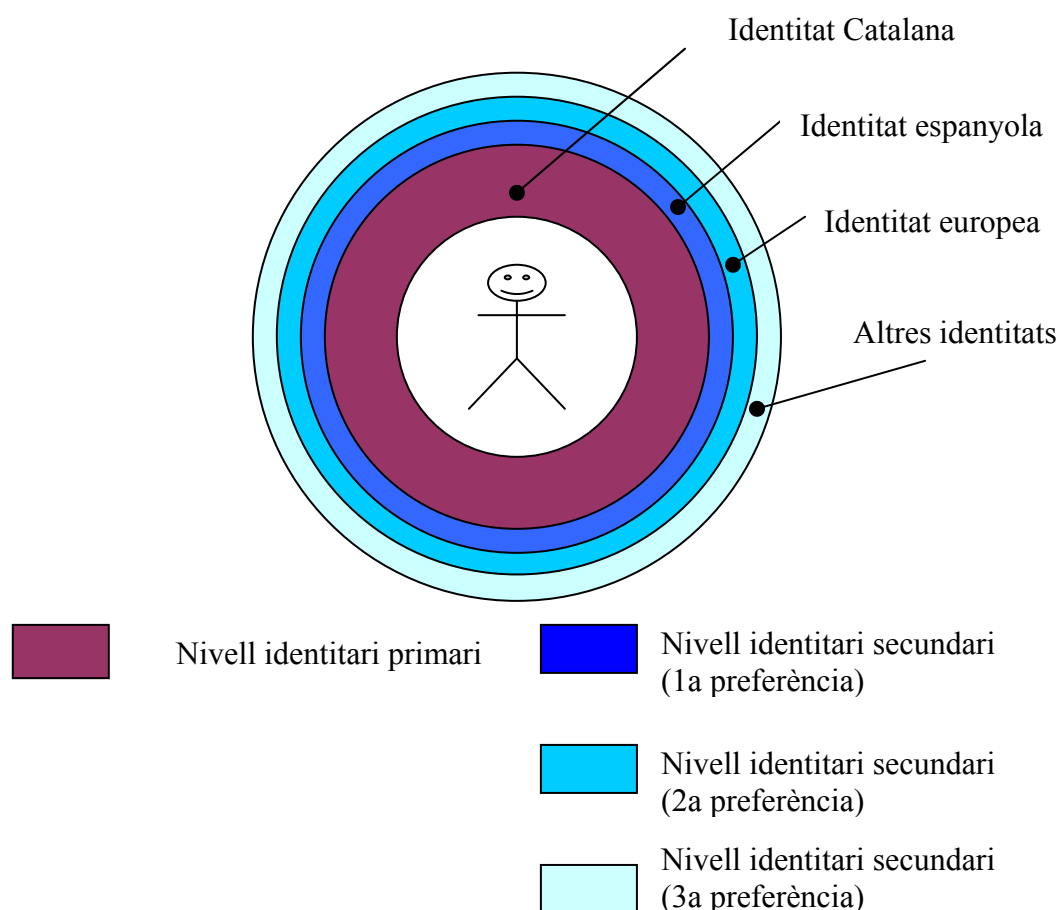

En el segon nivell identitari s'estructuren, per ordre de preferències, la resta d'identitats que conformen l'entramat identitari dels individus. És en aquest nivell on se situa la identitat europea, normalment ocupant un segon ordre de preferència; que tenint en compte el primer nivell identitari, la situa en tercera posició (v. taula 31, pàgina 206). En aquest segon nivell influeixen principalment dos agents: l'escola i els mitjans de comunicació, que juguen un rol clau com a fonts d'informació. La seva influència és informativa i massiva, i no per això

menyspreable (v. taula 37, pàgina 215). Tanmateix, actua en uns nivells no tan profunds i bàsics en la formació de la identitat dels individus.

Com ja s'ha especificat en l'estudi amb anterioritat, la ubicació de la recerca ha estat triada especialment per tractar-se d'una zona on conviuen un major nombre d'identitats, i on tradicionalment han rivalitzat l'autonòmica i l'estatal per motius històrics i polítics. Es pretenia analitzar com es desenvolupa i es relaciona la identitat europea en aquest entramat identitari. Els resultats tant quantitativs (v. taula 31, pàgina 206) com qualitativs, de les entrevistes en profunditat, ens mostren que la representació gràfica de la configuració de les identitats per la gran majoria d'adolescents de l'estudi és la següent:

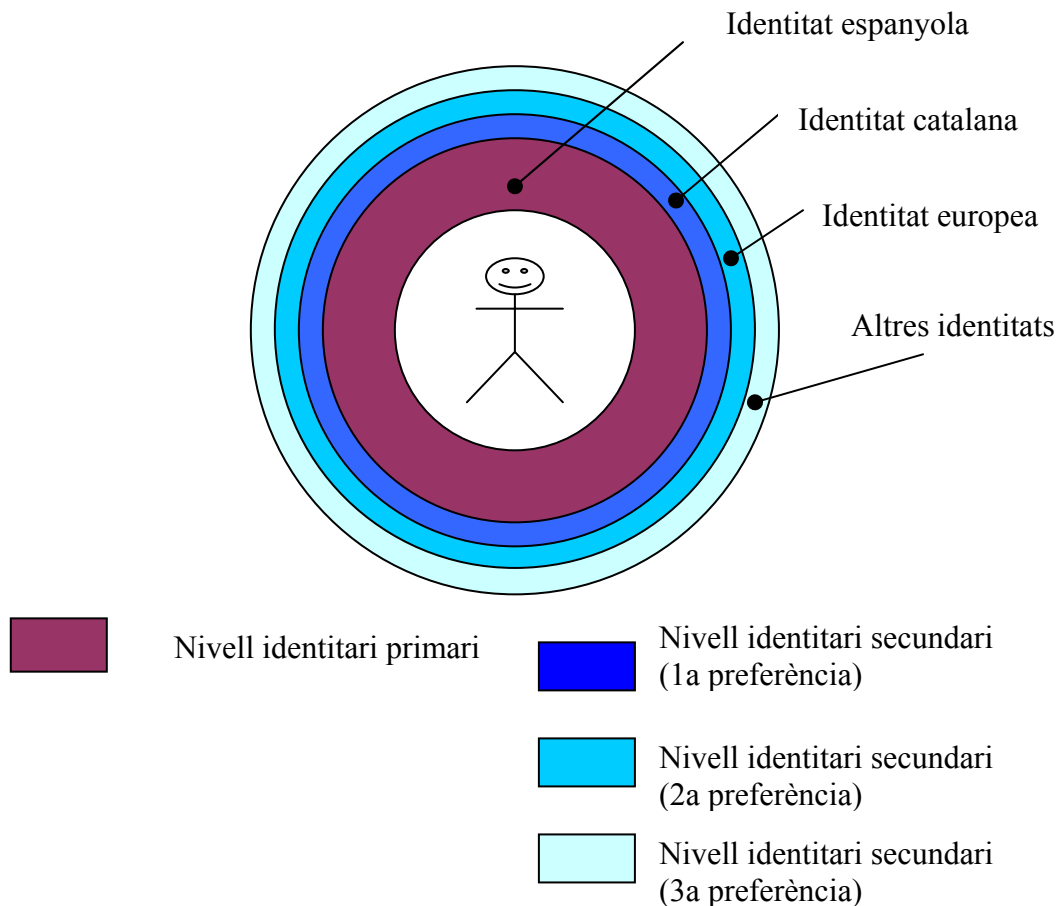
Gràfic 18. Configuració de les identitats adolescents. Identitat catalana en el nivell primari.

Com s'observa en la taula 31 (pàgina 206), 149 adolescents, que representen el 37,7% dels enquestats, s'identifiquen com catalans en primer ordre de preferència. Vuitanta-dos joves (el 20,8%) se senten espanyols en segon lloc de preferència. Cent cinquanta-sis enquestats,

que representen el 39,5% se senten europeus en tercer nivell. I finalment, 135 adolescents (el 34,2%) se senten del món en el darrer ordre de preferència identitari.

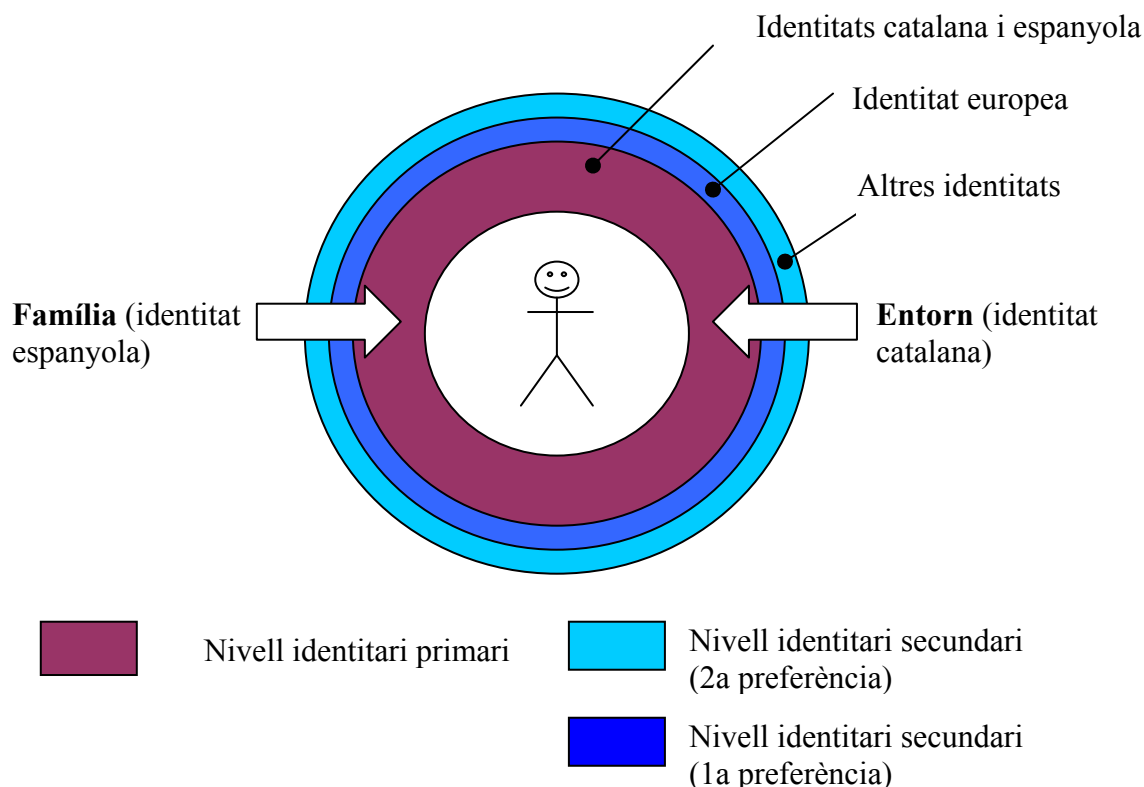
O bé: Gràfic 19. Configuració de les identitats adolescents. Identitat espanyola en el nivell primari.

Com s'observa en la taula 31 (pàgina 206), tan sols el 20,8% dels enquestats, que representen 82 adolescents se senten espanyols en primer ordre de preferència. Per tant, el percentatge disminueix respecte el dels joves que se senten catalans en primera opció. Existeix un 19,5% (77 adolescents) que se senten catalans en segona opció. La identitat europea, com s'ha esmentat abans, està majorment situada en tercera opció dins l'entramat identitari.

En alguns casos comptats, podem trobar joves que no acaben de definir-se per una única identitat primària i inclouen dues en el primer nivell identitari (gràfic 20), sense poder donar preferència a una sobre l'altra.

Gràfic 20. Agents contraposats en el nivell primari.

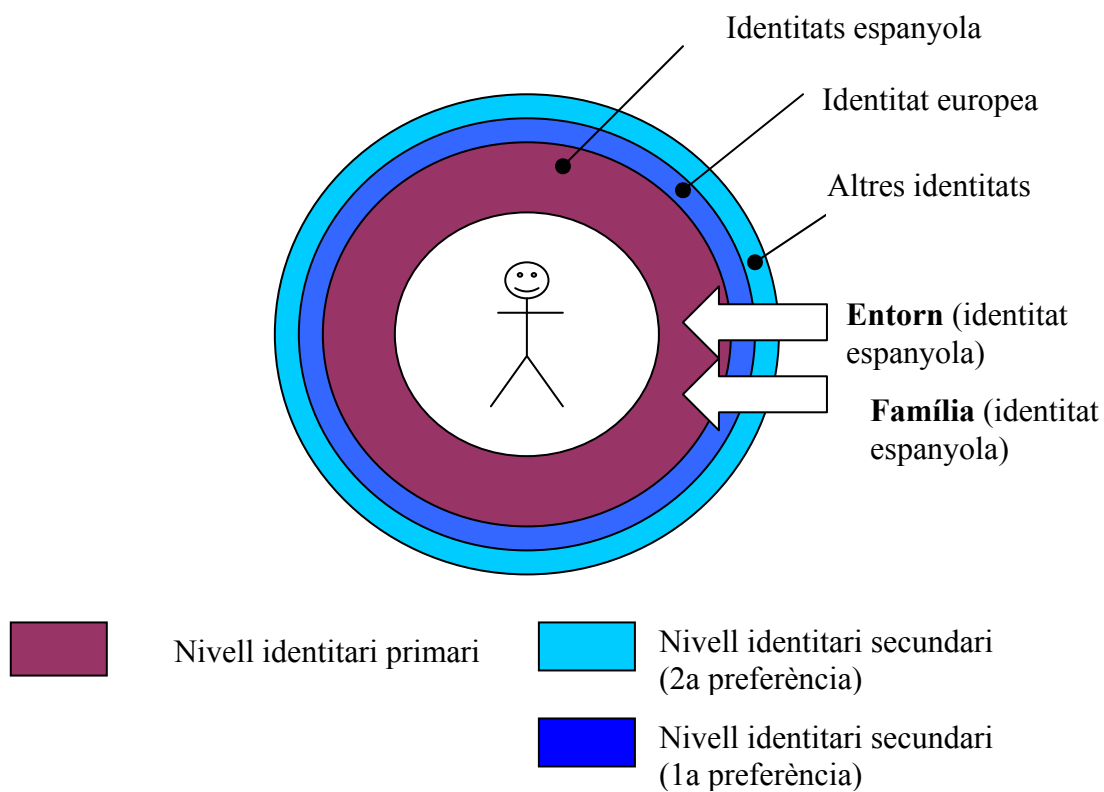
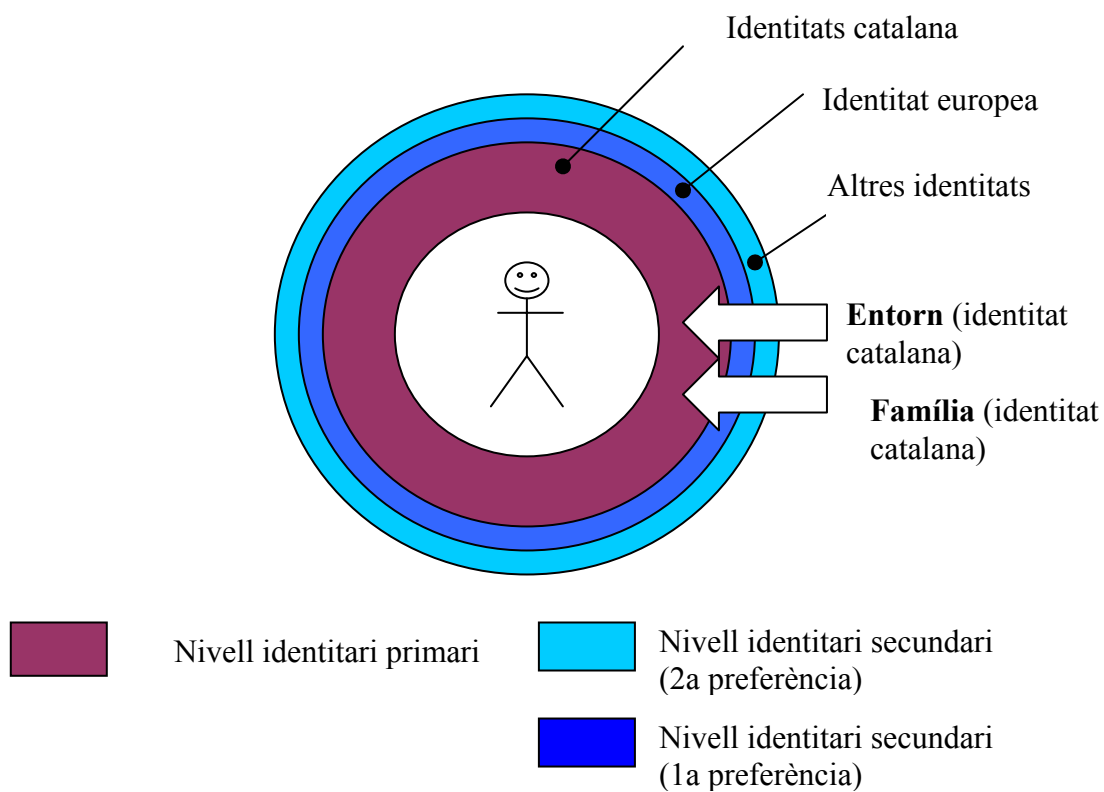

Es tracta d'adolescents que viuen en ambients on l'entorn (el grup d'iguals) té una gran influència de la identitat catalana, i en canvi, la família, i més en concret els pares, influeixen en l'arrelament de la identitat espanyola.

En aquests casos la identitat primària dels individus no està encara del tot definida. Aquest resultat es deu, en gran part, a què les influències dels dos factors més importants del nivell primari (la família i l'entorn) actuen les dues amb gran força i en sentit contrari o oposat.

També cal tenir present que existeix un percentatge baix d'adolescents, però digne de tenir en compte, que considera les identitats catalana i espanyola com a rivals, i se senten d'una, però no gens de l'altra (veure gràfics 21a i 21b).

Gràfics 21a i 21b. Agents complementaris en el nivell primari.

En aquests casos les influències de la família i l'entorn solen ser també molt fortes, però van en la mateixa direcció.

Tanmateix, la identitat europea se sol situar en un tercer nivell de preferència, per darrera de la identitat catalana i l'espanyola. Es tracta d'un sentiment d'identitat secundari, llunyà i poc important per a la vida dels adolescents, que encara es troba en un incipient procés de construcció a nivell global. A més, resulta complementari per la resta d'identitats que conformen la totalitat identitària dels individus, essent en cap cas rival ni contradictori. Així doncs, l'aspecte negatiu de la identitat europea és que se sol ubicar en tercer lloc de preferència, però el positiu i important és que no entra en conflicte amb les identitats catalana i espanyola. És secundària i poc arrelada, però no contradictòria, ja que no s'oposa a les identitats primàries.

Com ja s'ha esmentat anteriorment, els dos factors que més influeixen i poden influir en el seu foment són, per aquest ordre, l'escola i els mitjans de comunicació de masses. Contràriament, no es pot afirmar el mateix de la família i l'entorn, ja que es tracta d'una identitat en procés de construcció, que no està arrelada en l'interior dels individus, no està basada en unes arrels comunes i un passat comú; sinó que es fonamenta en el present, en les accions i decisions diàries que s'adopten en el dur camí cap a la unificació europea.

Així doncs, es constata l'existència de dos nivells identitàris: un primari més proper i identificatiu, on els adolescents situarien les identitats catalana o espanyola, i un altre més llunyà i poc important per a l'individu, on s'ubicaria la identitat europea.